

ARTYKUŁ / ARTICLE

Pierwsze stwierdzenie *Isorhipis nigriceps* (MANNERHEIM, 1823) (Coleoptera: Eucnemidae) w Bieszczadach i drugie w Polsce z uwagami zoogeograficznymi

First record of *Isorhipis nigriceps* (MANNERHEIM, 1823) (Coleoptera: Eucnemidae) in the Bieszczady Mountains and a second for Poland with zoogeographic remarks

Jan TATUR-DYTKOWSKI

Wąwozowa 4/17, 02-796 Warszawa, e-mail: tatur.dytkowski@gmail.com, ORCID: 0009-0006-9347-4724

ABSTRACT. The occurrence of *Isorhipis nigriceps* is reported from the Smerek River valley in the Western Bieszczady Mountains, south-eastern Poland. This is the second confirmed record of the species in Poland and the first from the Bieszczady Mountains, extending its known distribution within the Polish Carpathians. The record is based on three individuals associated with beech wood, indicating the presence of a local population. Together with previous records from adjacent areas of Slovakia, the new locality suggests that *I. nigriceps* may be more widely distributed in the eastern part of the Carpathian Arc than previously documented and that its distribution there may be more continuous than currently recognized. The paper also reviews the current knowledge of the species' distribution, biology and ecology and discusses its occurrence and distribution in the Carpathians.

KEY WORDS: Elateroidea, false click beetles, Carpathians, SE Poland.

Wstęp

Gatunki rodzaju *Isorhipis* BOISDUVAL & LACORDAIRE, 1835, wraz z gatunkami rodzajów *Melasis* OLIVIER, 1790 i *Compsocnemis* BONVOULOIR, 1871, wszystkie o wydłużonym i niemal cylindrycznym ciele, tworzą plemię Melasini (MUONA 1995). Rodzaj *Isorhipis* reprezentowany jest w europejskiej i krajowej faunie przez 3 gatunki: *Isorhipis nigriceps* (MANNERHEIM, 1823), *Isorhipis melasoides* (LAPORTE, 1835) oraz *Isorhipis marmottani* (BONVOULOIR, 1871). Pierwszy z wymienionych wykazano w Polsce dopiero niedawno na podstawie pojedynczej samicy odłowionej w Beskidzie Niskim (Beskid Wschodni) (SZOŁTYS i TASZAKOWSKI 2017).

W europejskiej Czerwonej księdze gatunków zagrożonych IUCN gatunek posiada status LC (TELNOV i in. 2025). Gatunek uznawany pierwotnie za pontyjsko-wschodniośrodkowomorski (LUCHT 1996), stanowił zaskakujące i stosunkowo niedawne uzupełnienie fauny Europy Zachodniej, po nieoczekiwanych odłowach we francuskich (LUCHT, 1996, LUCHT i CHASSAIN 1998, VAN MEER 1999) i hiszpańskich Pirenejach (RECALDE i in. 2007, PÉREZ-MORENO i RECALDE IRURZUN 2010). Poza zachodnimi Pirenejami *I. nigriceps* zasiedla obszary górskie Europy Środkowej (Słowacja (SMATANA 1996,

MERTLIK 2008), Austria (AURENHAMMER i in. 2025)) i południowo-wschodniej (Chorwacja, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Rumunia, Słowenia), Turcji oraz krajów regionu Kaukazu i południa Rosji (LUCHT 1996, MUONA 1995, 2007, AVGIN i in. 2014), a także Iranu (VAN MEER, 1999, FARASHIANI i in. 2022). Według LUCHTA i CHASSAINA (1998) dysjunktywny zasięg gatunku może być konsekwencją wydarzeń glacialnych plejstocenu. Autorzy sugerują, że kolejne zlodowacenia doprowadziły do zaniku jego populacji na rozległych obszarach Europy, pozostawiając izolowane, refugialne populacje w zachodniej i wschodniej części kontynentu. W rezultacie współczesne zachodnioeuropejskie stanowiska gatunku są oddzielone od głównego areалу występowania o ponad 1500 km i mogą stanowić relikty dawnego, znacznie szerszego zasięgu.

Biologia

Obserwacje chrząszczy w ich środowisku naturalnym są przeważnie okazjonalne i przypadkowe, głównie ze względu na skryty tryb życia i preferencje siedliskowe – dobrze zachowane lasy liściaste i mieszane o charakterze starodrzewu (BURAKOWSKI 1991, BUCHHOLZ 2005). W przeciwieństwie do większości europejskich gołęńczykowatych, rozwój larw przedstawicieli *Isorhipis* nie przebiega w miękkim

i suchym zagrzebionym drewnie, bowiem do składania jaj wybierane jest jeszcze twarde drewno drzew liściastych o dużych rozmiarach, głównie buka zwyczajnego *Fagus sylvatica* L. (VAN MEER 1999, RECALDE IRURZUN i in. 2007, CALMONT 2016). W południowej Rumunii stwierdzono również jego występowanie w drewnie (stojących pni i konarów) klonów (*Acer*) i grabów (*Carpinus*) z chodnikami kózkowatych (Cerambycidae) (LEILER 1976, MUONA 1993). W zachodnich Pirenejach obserwowano osobniki latające w słoneczne dni lipca wokół pni bukowych oraz siadające na nich (LUCHT 1996).

We Francji w lesie Sare obserwacje prowadzono wielokrotnie – zarówno w dzień, jak i w nocy znajdowano samice na świeżych wykrotach buka, składające jaja na złamanych powierzchniach lub poprzecznych przekrojach twardego, zdrowego i świeżego drewna. Samice są powolne i łatwe do schwytania. Nie zaobserwowano żadnego samca, a po 8 maja 1998 r. i 29 maja 1999 r. nie odnotowano już żadnych osobników. Wskazuje to na stosunkowo krótki okres pojawu imagines (LUCHT i CHASSAIN 1998, VAN MEER, 1999).

Tabela 1. Zestawienie relacji troficznych gatunku na podstawie piśmiennictwa.

Table 1. Summary of reported trophic relations based on the literature.

Kraj	Obszar	Rodzaj/gatunek drzewa żywicielskiego	Źródło	Rodzaj obserwacji
Francja	Pireneje	<i>Fagus sylvatica</i>	LUCHT i CHASSAIN 1998, VAN MEER 1999	rozwój larw potwierdzony
	Alpy	<i>Fagus sylvatica</i>	CALMONT 2016	obserwacja na buku
Hiszpania	Pireneje		RECALDE IRURZUN i in. 2007	pułapka w lesie bukowo-jodłowym
	Pireneje		PÉREZ-MORENO I. i RECALDE IRURZUN 2010	pułapka w lesie bukowo-dębowym
Rumunia	Karpaty	<i>Acer</i> , <i>Carpinus</i>	LEIRER 1976	rozwój larw potwierdzony
Słowacja	Karpaty	<i>Fagus sylvatica</i>	SMATANA 1996	obserwacja na buku
	Karpaty	<i>Fagus sylvatica</i>	MERTLIK 2008	obserwacja na buku
	Bratysława-Rusovce (niż)		MAJZLAN 2021	pułapka w parku z grabami
Polska	Karpaty	<i>Fagus sylvatica</i>	TATUR-DYTKOWSKI (bieżąca praca)	obserwacja na buku
Iran	Elburs	<i>Carpinus betulus</i>	FARASHIANI i in. 2022	obserwacja na grabie
	Elburs	<i>Fagus orientalis</i>	FARASHIANI i in. 2022	obserwacja na buku wschodnim

W Pirenejach Atlantyckich we Francji VAN MEER (1999) odnalazł gałąź buka zasiedloną przez ten gatunek, wobec czego stało się możliwe szczegółowe prześledzenie jego rozwoju. Z konara długości 60 cm i średnicy 15 cm uzyskano ponad 200 imagines. Samce są aktywne od temperatury 20°C, lecą ku światłu, po czym nieruchomięją po zapadnięciu ciemności. Samice są aktywne zarówno w dzień, jak i w nocy już od 14°C. Wędrują po drewnie, składając jaja w mikropęknięciach, zawsze na pozbawionych kory częściach świeżo złamanych lub niedawno ściętych pni i gałęzi. Unikają drewna suchego i spróchniałego. Gromadzą się w jego ciemniejszych, dolnych partiach, w szczelinach lub pod korą. Kopulacja trwa krótko, a długość życia osobników dorosłych wynosi od około 8 dni u samców do ponad 3 tygodni u samic. Larwy ostatniego stadium rozwojowego, są spłaszczone i wygięte

w kształt litery „U”. Przed przepoczwarczeniem osiągają około 28 mm długości. Przemieszczają się w spłaszczonych chodnikach biegnących prostopadle do osi gałęzi, aż do momentu utworzenia cylindrycznej komory poczwarkowej. Przepoczwarczenie następuje po około 1,5 roku żerowania w sierpniu, a poczwarki zimują aż do przeobrażenia w postać dorosłą, które ma miejsce pod koniec marca. Po około miesiącu chrząszcze opuszczają drewno przez cylindryczne otwory wylotowe. Osobniki dorosłe można obserwować już w maju. Larwy i poczwarki są atakowane przez przekraskowate (Cleridae): z tego samego kawałka drewna wyhodowano *Opilo mollis* i *Tillus elongatus* (LUCHT i CHASSAIN, 1998, VAN MEER, 1999).

Habitus i identyfikacja

Podobnie, jak pozostałe gatunki z rodzaju, *Isorhipis nigriceps* ma cylindryczny kształt ciała, długości od 5,8 do 11 mm. Samce, często bardzo podobne do samców *I. marmottani*, są wyraźnie mniejsze od samic (odpowiednio 5,8–6,2 mm wobec 6–11 mm). Podobnie jak u innych europejskich gatunków rodzaju występuje wyraźny dymorfizm płciowy, szczególnie widoczny w budowie czułków – u samców są one grzebieniaste, natomiast u samic piłkowane. Dymorfizm obejmuje również ubarwienie. U samic przedplecze jest dość błyszczące i zawsze czerwonawe (Ryc 1.), podczas gdy u samców jest czarne i gęściej punktowane. Stopy *I. nigriceps* są krótsze niż u dwóch pozostałych europejskich gatunków rodzaju. W nasadowej połowie tarczki przedplecza występuje krótka bruzda środkowa. Czułki mają barwę żółtawobrazową. W męskim aparacie kopulacyjnym paramery są krótko rozszerzone w części szczytowej, a koniec bocznego rozszerzenia jest skierowany pod kątem rozwartym

(BURAKOWSKI 1991, MUONA 1995, RECALDE IRURZUN i in. 2007).

Material i metody

Zachodnie Bieszczady są południowym mezo-regionem makroregionu Beskidy Lesiste, jedynym makroregionem w Polsce należącym do prowincji Zewnętrznych Karpat Wschodnich (SZPARA i in. 2021). Obserwacje koncentrowano głównie w obszarze Ciśniańsko-Wetlińskiego Parku Krajobrazowego. Obserwacje chrząszczy saproksylobiontycznych prowadzono na tym obszarze przez przeszło dwie dekady z różnym natężeniem w latach 2004–2026. Mapa (Ryc. 3) została sporządzona przy pomocy programu Gnomon.

Wyniki i dyskusja

Omawiany gatunek odnaleziono w Bieszczadach Zachodnich:

- Bieszczady: Dolina potoku Smerek (UTM: FV04), 9 VI 2026, 3♀♀, na wiekowych bukowych pniach, leg. J. TATUR-DYTKOWSKI.

Ryc. 1. *Isorhipis nigriceps* na przekroju pnia świeżo ściętego, starego buka – w powiększeniu widoczne zaczerwienienie przedplecza i jaśniejsze pokrywy charakterystyczne dla samic, 9 VI 2026, fot. J. TATUR-DYTKOWSKI.

Fig. 1. *Isorhipis nigriceps* on the cross-section of a freshly cut old beech trunk – the magnified view shows a characteristic reddish pronotum and brighter elytra typical for females, 9 VI 2026, photo J. TATUR-DYTKOWSKI.

Ryc. 2. Buczyzna karpacka w dolinie potoku Smerek, 4 VII 2015, fot. J. TATUR-DYTKOWSKI.

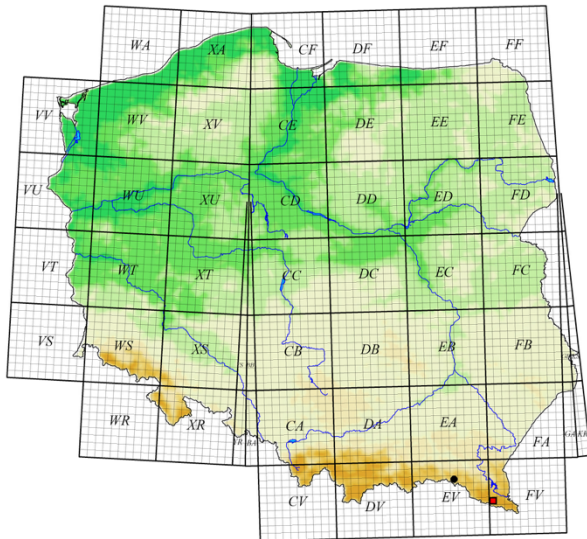
Ryc. 2. Carpathian beech forest in the Smerek Stream valley, 4 VII 2015, photo J. TATUR-DYTKOWSKI.

Chrząszcze przesiadywały w godzinach popołudniowych w półcieniu na ściętych bukach w sąsiedztwie potoku (Ryc. 1). Skryty tryb życia imagines w ciągu dnia pozwala przypuszczać, że obserwowane na czołach pni samice stanowiły jedynie ułamek lokalnej populacji, podczas gdy większość chrząszczy pozostawała ukryta w głębi stosów drewna, w ich dolnych, mniej dostępnych partiach, w szczelinach i pod korą. Po obydwu stronach doliny rozciąga się żyzna buczyna karpacka *Dentario glandulosae*-Fagetum (Ryc. 2).

Stwierdzenie *Isorhipis nigriceps* w Bieszczadach potwierdza jego występowanie w polskiej części Karpat. Dotychczas gatunek znany był w Polsce jedynie z Jaślik w Beskidzie Niskim, gdzie wykazano go na podstawie pojedynczej samicy. SZOŁTYS i TASZAKOWSKI (2017) rozważali możliwość przedostania się gatunku do Polski poprzez Przełęcz Dukielską jako naturalny korytarz migracyjny. Odnalezienie trzech osobników w Bieszczadach wskazuje na utrzymywanie się lokalnej populacji. Podobnie jak w zachodnich Pirenejach, gdzie pierwsze stanowisko gatunku wydawało się początkowo odosobnione (LUCHT 1996), a kolejne odkrycia potwierdziły obecność

trwałej populacji (PÉREZ-MORENO i RECALDE IRURZUN 2010), również nowe dane z Polski wskazują, że wcześniejsze stwierdzenie z Beskidu Niskiego nie miało charakteru incydentalnego.

Biorąc pod uwagę związek gatunku z drewnem buka, jego występowanie zarówno w Beskidzie Niskim, jak i w Bieszczadach (Ryc. 3) można wiązać z rozległym kompleksem Puszczy Karpackiej. Występowanie gatunku w bezpośrednio sąsiadujących obszarach po stronie słowackiej, m.in. w okolicach Remetských Hámrov i Morského Oka w paśmie Wyhorlatu (SMATANA 1996, MERTLIK 2008), a także na stanowisku Brekovský hradný vrch w Ondavskiej vrchovinie (MAJZLAN 2016), sugeruje, że *I. nigriceps* jest elementem fauny wschodniej części łuku Karpat, gdzie jego zasięg może mieć charakter ciągły. W konsekwencji nie można wykluczyć, że oba polskie stanowiska stanowią część większej, karpackiej populacji związanej z odpowiednimi siedliskami po obu stronach granicy. Obecny stan wiedzy nie pozwala rozstrzygnąć, czy stanowiska te są efektem niedawnej

Ryc. 3. Występowanie *Isorhipis nigriceps* w Polsce: stan poznania na 2026 r.: czarna kropka – stanowisko literaturowe; czerwony kwadrat – nowe stanowisko.

Fig. 3. Distribution of *Isorhipis nigriceps* in Poland: state of knowledge in 2026: black dot – published record; red square – new record.

ekspansji gatunku, czy też stanowią fragment jego dotychczas nierozpoznanego areалу występowania. Bardziej prawdopodobne wydaje się jednak, że gatunek występuje w polskich Karpatach od dłuższego czasu, a niewielka liczba stwierdzeń wynika z jego rzadkości, skrytego trybu życia, niewielkich rozmiarów oraz krótkiego okresu pojawu imago. Tym samym nowe dane uzupełniają obraz rozmieszczenia gatunku w tej części Europy, pozostawiając otwartą kwestię genezy jego szerokiego, europejskiego zasięgu, dyskutowaną wcześniej przez LUCHTA i CHASSAINA (1998). Można również przypuszczać, że gatunek występuje także po ukraińskiej stronie Bieszczadów. Dalsze badania prowadzone w buczynach Karpat, jak również weryfikacja karpackich okazów *Isorhipis* w kolekcjach mogą przyczynić się do lepszego poznania rozmieszczenia i statusu gatunku w Polsce.

Podziękowania

Rafał RUTA sporządził mapę przedstawiającą aktualny stan poznania *Isorhipis nigriceps* w Polsce, za co składam mu serdeczne podziękowania.

SUMMARY

The paper summarizes literature on the distribution, trophic relations, biology and ecology of *Isorhipis nigriceps*. The species is reported from the Smerek River valley (UTM: FV04) in the Western Bieszczady Mountains, south-eastern Poland. It had previously been recorded in Poland only once, from the Lower Beskidy Mountains, where a single female specimen represented the first record

of the species for the Polish fauna. The present material constitutes the second confirmed locality of *I. nigriceps* in Poland and the first record from the Bieszczady Mountains, extending its known distribution within the Polish Carpathians. The record is based on three individuals associated with beech wood, indicating the presence of a local population rather than a casual occurrence. Considering the species' close association with beech dead wood, the new locality may form part of a broader Carpathian population inhabiting suitable forest habitats on both sides of the Polish–Slovak border. Records from adjacent areas of eastern Slovakia, including the Vihorlat Mountains (Remetské Hámre environs and Morské oko) and Brekovský hradný vrch in the Ondavská vrchovina, suggest that *I. nigriceps* is a component of the fauna of the eastern part of the Carpathian Arc, where its distribution may be more continuous than previously assumed. Consequently, the Polish records are more likely to represent a previously overlooked part of the species' range than the result of a recent expansion. The small number of records probably reflects the rarity of the species, its cryptic lifestyle, small body size and short adult activity period. Further surveys in old beech forests of the Carpathians, particularly in Poland, Slovakia and Ukraine, are needed to clarify the species' distribution and conservation status in this region.

PIŚMIENNICTWO

- AURENHAMMER S., HOLZINGER W.E., SEEBAUER S., RODEN-KIRCHEN A. 2025. Xylobionte Käfer. Endbericht. Projektbericht im Auftrag des Nationalparks Donau-Auen, Nationalparks Thayatal, Biosphärenparks Wienerwald und Wildnisgebiets Dürrenstein-Lassingtal. ÖKOTEAM – Institut für Tierökologie und Naturraumplanung, Graz. 90 ss.
- AVGIN, S.S., DERTLI, İ., BARŞEVSKIS, A. 2014. A review of Turkish saproxylic beetles from the European Red List. *Annales de la Société entomologique de France (N.S.)*, **50** (1), 13–50.
- BURAKOWSKI B. 1991. Cerophytidae, Eucnemidae, Throscidae, Lissomidae. *Klucze do oznaczania owadów Polski*, **19** (35–37): 1–78.
- BUCHHOLZ L. 2005. Goleńczykowate (Eucnemidae). (ss. 128–129). [W:] BOGDANOWICZ W., CHUDZICKA E., FILIPIUK I., SKIBIŃSKA E. (red): *Fauna Polski – charakterystyka i wykaz gatunków*. MIIŻ PAN, Warszawa.
- CALMONT B. 2016. Inventaire des coléoptères saproxyliques de l'E.N.S. de la Châtaigneraie de Beaumont. Société d'Histoire naturelle Alcide-d'Orbigny, rapport d'étude réalisé pour la Ville de Beaumont. 73 ss.
- FARASHIANI M.E., VARANDI H.B., KAZERANI F., YARMAND H., BABAEI M., THORN S., LANGE F., RAFIEI-JAHED R., MÜLLER J., AMINI S. 2022. A preliminary checklist of saproxylic beetles (Coleoptera) in the Hyrcanian forests of Iran, with distributional data. *Check List* **18** (5): 1063–1120.
- LEILER T.E. 1976. Zur Kenntnis der Entwicklungsstadien und der Lebensweise nord- und mitteleuropäischer Eucnemiden (Col.). *Entomologische Blätter für Biologie und Systematik der Käfer*, **72** (1): 10–50.
- LUCHT W. 1996. Erstnachweis von *Isorhipis nigriceps* (MANNERH.) in Westeuropa (Coleoptera: Eucnemidae). *Mitteilungen des Internationalen Entomologischen Vereins*, **21** (1): 69–72.

- LUCHT W., CHASSAIN J. 1998. Première capture en France d'*Isorhipis nigriceps* (MANNERHEIM), espèce nouvelle pour la Faune de l'Europe occidentale, et second capture en France de *Nematodes filum* (FABRICUS) (Coleoptera, Eucnemidae). Le Coléoptériste, **32**: 39–41.
- MAJZLAN O. 2016. Chrobáky (Coleoptera) vybraných lokalit v oblasti Východné Karpaty. Natura Carpatica, **57**: 79–103.
- MAJZLAN O. 2021. Chrobáky (Coleoptera) parku v Rusovciach (Bratislava, južné Slovensko). Naturae tutela, **25** (1): 23–56.
- MERTLIK J. 2008. Druchy čeledi Melasidae (Coleoptera: Elateroidea) České a Slovenské republiky. Elateridarium, **2**: 69–137.
- MUONA, J. 1993. Review of the phylogeny, classification and biology of the family Eucnemidae (Coleoptera). Entomologica Scandinavica, Supplement **44**: 1–133.
- MUONA J. 1995. The European *Isorhipis* species (Coleoptera, Eucnemidae). Entomologische Blätter, **91** (3): 159–164.
- MOUNA J. 2007. Family Eucnemidae Eschscholtz, 1829. (ss. 81–85). [W:] Löbl I., Smetana A. (red.): Catalogue of Palaearctic Coleoptera. Volume 4, Elateroidea – Derodontoidea – Bostrichoidea – Lymexyloidea – Cleroidea – Cucujoidea. Apollo Books, Stenstrup, Denmark.
- PÉREZ-MORENO I., RECALDE IRURZUN J.I. 2010. Presencia de la familia Cerophytidae en la Península Ibérica y nuevas localidades de Eucnemidae de los géneros *Nematodes* BERTHOLD, 1827 e *Isorhipis* LACORDAIRE, 1835 (Coleoptera: Elateroidea). Boletín de la Sociedad Entomológica Aragonesa, **47**: 413–417.
- RECALDE IRURZUN J.I., PÉREZ-MORENO I., SAN MARTÍN A.F. 2007. *Crepidophorus mutilatus* (ROSENHAUER, 1847), *Aulonothroscus laticollis* (RIBINSKY, 1897) e *Isorhipis nigriceps* (MANNERHEIM, 1823): tres destacables Elateroidea de distribución discontinua, nuevos para la Fauna Ibérica (Coleoptera: Elateridae, Throscidae, Eucnemidae). Boletín de la Sociedad Entomológica Aragonesa, **41**: 397–401.
- SMATANA I. 1996. Faunistic records. Entomological Problems, **27** (2): 148.
- SZOŁTYS, H., TASZAKOWSKI, A. 2017. *Isorhipis nigriceps* (MANNERHEIM, 1823) – nowy dla fauny Polski gatunek chrząszcza (Coleoptera: Eucnemidae). Acta entomologica silesiana, **25** (online 031): 1–5.
- SZPARA K., ŁASZCZONT M., CHABUDZIŃSKI Ł. 2021. Beskid Lesiste (522.1). (ss. 533–538). [W:] RICHLING A., SOLON J., MACIAS A., BALON J., BORZYSZKOWSKI J., KISTOWSKI M. (red.): Regionalna Geografia Fizyczna Polski. BOGUCKI Wydawnictwo Naukowe, Poznań. 608 ss.
- TELNOV D. 2025. *Isorhipis nigriceps* (Europe assessment). The IUCN Red List of Threatened Species 2025: e.T157850A213093411. <https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2025-2.RLTS.T157850A213093411.en> [dostęp: 7.09.2026]
- VAN MEER C. 1999. *Isorhipis nigriceps* (MANNERHEIM) (Coleoptera, Eucnemidae): observations biologiques. Le Coléoptériste, **36**: 91–92.

Wpłynęło: 13.07.2026

Zaakceptowano: 7.09.2026

Redaktor prowadzący: Rafał RUTA